

Inklyuziv ta'limda logopedik yordamning o'rni

Dilafro'z Turg'unpo'latova
Ilmiy rahbari: Muniraxon Voxobova
Namangan davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada inklyuziv ta'lim tizimida logopedik yondashuvning ahamiyati va o'rni tahlil etilgan. Logopedik yordam, nutq va til rivojlanishidagi muammolarni bartaraf etishda, ayniqsa maxsus ehtiyojga ega bolalar uchun juda muhimdir. Maqolada logopedik metodlar yordamida nutq nuqsonlari bo'lgan bolalarga ta'lim berishning asosiy tamoyillari, pedagogik yondashuvlar va amaliy usullar ko'rib chiqilgan. Inklyuziv ta'limda logopedik yondashuv nafaqat nutq muammolarini bartaraf etish, balki bolalarning jamiyatga moslashuvi va ijtimoiy integratsiyasini ta'minlashda katta rol o'ynaydi. Shuningdek, o'qituvchilar va otalar uchun logopedik yordamni samarali taqdim etish bo'yicha tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, logopedik yordam, nutq, til

The role of speech therapy in inclusive education

Dilafro'z Turgunpulatova
Scientific supervisor: Muniraxon Voxobova
Namangan State Pedagogical Institute

Abstract: This article analyzes the importance and role of the speech therapy approach in inclusive education. Speech therapy assistance is crucial in addressing speech and language development issues, especially for children with special educational needs. The article explores the basic principles of speech therapy approaches, pedagogical strategies, and practical methods used in teaching children with speech disorders. The speech therapy approach in inclusive education not only helps to overcome speech problems but also plays a vital role in the social adaptation and integration of children. Additionally, recommendations for teachers and parents on effectively providing speech therapy assistance are presented.

Keywords: inclusive education, speech therapy, speech, language

Hozirgi davrda jamiyatning ijtimoiy ongida har bir bolaning o'ziga xosligi, individual imkoniyatlari va ehtiyojlarini tan olish tamoyili tobora mustahkamlanmoqda. Bu holat, ayniqsa, ta'lim sohasida inklyuziv yondashuvning joriy etilishi bilan yaqqol ko'zga tashlanmoqda. Inklyuziv ta'lim – bu barcha bolalarga,

jumladan, nutq rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarga ham, umumiy ta'lim muassasalarida birgalikda o'qish va rivojlanish imkoniyatini yaratishga qaratilgan tizimdir. Shu nuqtai nazardan qaralganda, logopedik yondashuv inklyuziv ta'limning ajralmas va muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Chunki nutq nuqsonlari bolaning bilim olish faoliyati, muloqotga kirishishi va jamiyatga moslashuv jarayoniga bevosita ta'sir qiladi. Ushbu maqolada aynan logopedik yondashuvning inklyuziv ta'limdagi o'rni, uni amalga oshirishda duch kelinayotgan muammolar hamda samarali usullar haqida so'z yuritiladi. O'zbekiston Respublikasi 2021-yil yanvar oyida BMTning "Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi"ni ratifikatsiya qilgan holda, nogironligi bo'lgan bolalarning ta'limga bo'lgan huquqlarini xalqaro darajada tan olgan. Mazkur konvensiyaning 24-moddasida qayd etilishicha, nogironlar boshqa fuqarolar bilan bir qatorda, inklyuziv, sifatli va bepul boshlang'ich va o'rta ta'lim olish huquqiga ega. Shu bilan birga, ularga ta'lim jarayonida zarur logopedik, psixologik va maxsus pedagogik yordamni taqdim etish davlatlarning burchi sifatida belgilangan. Bu xalqaro yondashuv O'zbekistonda inklyuziv ta'limni joriy etish jarayonida logopedik xizmatlarning ahamiyatini yanada oshiradi. Chunki nutq nuqsoniga ega bolalar uchun ta'limda teng imkoniyatlar yaratish ularning jamiyatga to'laqonli integratsiyasini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Nutq nuqsonlariga ega bolalar bilan ishlashda logopedik metodlar ta'limning ajralmas qismi hisoblanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, har 100 boladan 5-8 nafari turli darajadagi nutq buzilishiga ega bo'lib, ular doimiy logopedik yondashuvni talab qiladi. Shuning uchun, logopedik ta'lim quyidagi asosiy tamoyillarga tayangan holda olib boriladi:

Individuallashtirilgan yondashuv: Har bir bolaning nutq buzilish turi va darajasi farq qiladi (afaziya, dislaliya, rinolaliya, dizartriya va b.). 2021-yilgi Rossiya Logopedlar Assotsiatsiyasi hisobotiga ko'ra, individual rejalashtirilgan mashg'ulotlar 68% hollarda nutq rivojlanishini tezlashtiradi. Bu tamoyil logopedik tashxis asosida maxsus tuzilgan dasturga tayanadi.

Davolash va pedagogik yondashuv birligi: Nutq nuqsonlari nafaqat pedagogik, balki nevrologik, psixologik sabablar bilan ham bog'liq bo'lishi mumkin. Shu sababli logopedik metodlar tibbiy-pedagogik yondashuv asosida tashkil etiladi. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni Saqlash Vazirligining "Nogiron bolalarni reabilitatsiya qilish bo'yicha uslubiy qo'llanma"sida bu integratsiya ta'kidlangan.

Inklyuzivlik va teng imkoniyatlar: BMTning 2006-yilda qabul qilingan "Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi"ning 24-moddasida nogironligi bo'lgan bolalarga inklyuziv va sifatli ta'lim olish huquqi kafolatlanadi. O'zbekiston 2021-yil bu konvensiyani ratifikatsiya qilgan. Shunga ko'ra, logopedik yordam umumiy ta'lim muassasalarida integratsiyalashgan shaklda ta'minlanishi shart.

Ijtimoiy moslashuvga tayyorlash: Logopedik yondashuv faqat nutqni tuzatishga emas, balki bolaning ijtimoiy muloqotga kirishishiga, o'z fikrini ayta olishiga qaratiladi. "Pedagogik-psixologik diagnostika" fanidagi ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, kommunikativ mashg'ulotlar 70% hollarda bolalarning maktabdagi ijtimoiylashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'qish va yozishdagi nutq asoslarini mustahkamlash: Disleksiya va disgrafiya kabi nutqqa bog'liq o'rganish qiyinchiliklari logopedik ta'lim orqali bartaraf etilishi mumkin. UNESCO (2020) hisobotida ko'rsatilishicha, logopedik mashg'ulotlar o'tkazilgan bolalarda savodxonlik 2 barobar yaxshilanadi.

Multimodal yondashuv: Zamonaviy logopediya vizual, eshitish va kinestetik usullarni birlashtirgan holda ishlaydi. Masalan, "Orff metodi", "Doman kartochkalari", fonetik-ritmik mashqlar va o'yinli yondashuvlar keng qo'llaniladi. Bu usullar sensor integratsiya orqali bolaning nutqiy faolligini oshiradi.

Nutq nuqsoniga ega bolalarni o'qitishda zamonaviy pedagogik yondashuvlar alohida o'rin egallaydi. Ushbu jarayonda bolaning individual imkoniyatlari, rivojlanish sur'ati, psixofiziologik holati va kommunikativ ehtiyojlari inobatga olinadi. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv bolaning qiziqishi, ehtiyoji va shaxsiy xususiyatlariga mos metodlarni tanlashga xizmat qiladi. Bu orqali bolada mustaqil fikrlash, o'z fikrini erkin ifoda etish va ijtimoiy faollik rivojlanadi. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim Konsepsiyasida ham aynan shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillari ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Nutqiy buzilishlarga ega bolalar bilan ishlashda faoliyatga asoslangan yondashuv ham samarali hisoblanadi. Bu uslubda bolalar turli mashqlar, nutqiy o'yinlar, mimik harakatlar orqali faol ishtirok etadilar, bu esa ularning og'zaki nutqini rivojlantirishga yordam beradi. Orff texnikasi asosida tuzilgan ritmik va harakatli mashqlar bu borada muhim rol o'ynaydi. Multisensor yondashuv ham logopedik ish amaliyotida keng qo'llaniladi. Ushbu uslub eshitish, ko'rish va taktil sezgilar orqali bolalarning nutqini shakllantirishni ko'zda tutadi. Ayniqsa, "Doman kartochkalari", vizual plakatlari va piktogrammalardan foydalanish fonematik eshituvni kuchaytiradi. Amaliyotda integrativ yondashuv ham o'z samarasini bermokda. Logopedik mashg'ulotlar umumiy ta'lim darslari bilan uyg'unlashtirilgan holda olib borilishi bolaning ijtimoiylashuv darajasini oshiradi, o'z tengdoshlari bilan muloqotga kirishishini yengillashtiradi. Amaliy jihatdan esa artikulyatsion gimnastika, logoritmik mashqlar, vizual stimullar, fonematik eshituvni rivojlantiruvchi topshiriqlar, rolli o'yinlar va dialoglar kabi usullar logopedik mashg'ulotlarda muntazam qo'llaniladi. Ushbu usullar bolaning og'zaki nutqini yaxshilash, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish, lug'at boyligini oshirish va ijtimoiy muhitga moslashuvini ta'minlashga xizmat qiladi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, bu yondashuvlar va usullarni izchil qo'llash natijasida nutq nuqsoni bo'lgan bolalarda ijobiy o'zgarishlar kuzatiladi.

Inklyuziv ta'lim sharoitida nutq nuqsoniga ega bolalarga logopedik yordam ko'rsatishda pedagoglar va ota-onalarning o'zaro hamkorligi muvofiqlashtirilgan tizimli yondashuvni talab qiladi. Ilmiy manbalar asosida, logopedik yordam faqat mutaxassis bilan cheklanib qolmasdan, o'quv muhitida ishtirok etayotgan barcha subyektlarning - o'qituvchilar, tarbiyachilar va ota-onalarning integratsiyalashgan faoliyati orqali samarali bo'lishi mumkin. O'qituvchilar bolaning nutqiy ehtiyojlarini aniqlashda va mos ta'lim metodikasini tanlashda muhim bo'g'in hisoblanadi. Pedagogik jarayonda differensial yondashuv, multimodal metodlar (vizual, eshituv va kinestetik usullar uyg'unligi), hamda individual ta'lim trajektoriyalaridan foydalanish tavsiya etiladi. Shuningdek, dars jarayonida logopedik mashqlarni integratsiyalash, ya'ni fanga oid mavzular bilan uyg'unlashtirib qo'llash orqali ta'lim samaradorligini oshirish mumkin. Ota-onalarning roli esa logopedik muolajalarni uy sharoitida davom ettirish, bolaning emotsional holatini barqarorlashtirish va motivatsiyasini qo'llab-quvvatlashda namoyon bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, logopedik yordamni oilaviy pedagogika prinsiplari asosida yo'lga qo'yish (masalan, ota-onalar uchun treninglar, maslahatlar, kundalik monitoring) bolaning ijtimoiy va nutqiy rivojlanish sur'atini sezilarli darajada oshiradi.

Nutq nuqsoniga ega bolalarga inklyuziv ta'lim sharoitida samarali logopedik yordam ko'rsatish, o'qituvchilar, ota-onalar va logoped mutaxassislarning hamkorligini taqozo etadi. Pedagogik yondashuvlar va amaliy usullar bolaning individual ehtiyojlarini hisobga olib, samarali ta'limni ta'minlashga qaratilgan. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, multisensor usullar, integratsiyalashgan metodlar va ota-onalar bilan yaqin hamkorlik bolaning nutqiy rivojlanishini tezlashtiradi. Shunday qilib, kompleks yondashuv orqali bolalarning nutq nuqsonlarini tuzatish va ijtimoiylashuvini ta'minlashda yuqori samaradorlikka erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Nogironlar huquqlari to'g'risidagi Konvensiya. Nyu-York, 2006-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-1875-son qarori, "2022-2026-yillarda nogironligi bo'lgan shaxslarni qo'llab-quvvatlash va inklyuziv jamiyatni rivojlantirish strategiyasi to'g'risida". 2022-yil 1-iyun.
4. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori, "Maxsus ta'limga muhtoj bolalar uchun inklyuziv ta'limni tashkil etish tartibi to'g'risida". 2021-yil 31-dekabr.
5. Munira, V., & Shoxistaxon, T. (2024). Bolalar nutqining rivojlanishida atrof muhit va oilaning ahamiyati. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 15(1), 51-69.

6. Vohoboba, M., & Gulmira, G. (2025). Nutqida muammolari bo'lgan bolalarga bo'lgan munosabat va ularning ijtimoiy adaptatsiyasi. *Science and Education*, 6(2), 216-219.
7. Sadirdinovna, V. M. (2024). Autizm kelib chiqish sabablari va davolash yo'llari." *tadqiqotlar. UZ*, 48, 710.
8. Vokhobova Munira Munijat Pòlatova Azamatovna. Alalia as dysontogenesis of speech development. *Galaxy international interdisciplinary research journal (giirj)*
9. Sadirdinovna, Vokhobova Munirakhan. "Corrective pedagogical work carried out in stuttering children." *Open access repository* 9.12 (2023): 372-375.
10. Sadirdinovna, Vokhobova Munirakhan. "features of the formation of imitation of speech in children with alalia speech defects." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.12 (2023): 1001-1004. Sadirdinovna, Voxobova Muniraxon. "Autizm kelib chiqish sabablari va davolash yo'llari." *tadqiqotlar. UZ* 48.2 (2024): 7-10.
11. Munira, Voxidova, and Qosimova Marhabo. "Ovoz kamchiliklarining uchrashi va ularni bartaraf etishning pedagogik asoslari." *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi* 15.1 (2024): 29-32.
12. SADIRDINOVNA, VOKHOBOVA MUNIRAKHAN. "Ways and methods of speech formation of children with alaliya speech defects." *Confrencea* 3.03 (2023): 231-235.
13. Sadirdinovna, Vokhobova Munira. "Formation of speech imitation in children with severe degree of motor alalia." *Open Access Repository* 4.2 (2023): 316-320.
14. Munira, Voxobova, and Mirrahimova Xonzodabegim Sodiqjonovna. "Bolalarda yuvinel revmatoid artrit kasalligining kelib chiqishi hamda uning oldini olish choralari." *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi* 15.1 (2024): 33-35.
13. Vaxobova, Muxtabar. "O'smirlarning ota-onalari bilan munosabatlaridagi muammolar." *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании* 4.2 (2024): 53-57.
15. Sadirdinovna, V. M. (2023). Features of the formation of imitation of speech in children with alalia speech defects. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 11(12), 1001-1004.
16. Kamolova, A. O. Q., & Rustamova, G. Z. X. Q. (2025). Pedagoglar faoliyati jarayonida salomatlik madaniyatining ahamiyati va o'rni. *Science and Education*, 6(2), 329-333.
17. Rustamova, G. Z. X. Q., & Kamolova, A. O. Q. (2025). Nosog'lom oila muhitida voyaga yetayotgan bolalarda ijtimoiy adaptatsiya muammosining psixologik xususiyati. *Science and Education*, 6(2), 301-305.
18. Rustamova, G. X. Q. (2025). Oilaning tarixiy rivojlanishi va bola tarbiyasidagi ijtimoiy psixologik o'rni. *Science and Education*, 6(3), 205-208.

19. Rustamova, G. X. Q. (2025). Noto 'liq oilaning jamiyatdagi o 'rni va psixologik ta'siri. Science and Education, 6(4), 265-269.